

Hajutatud Eesti, metsas ja pilves

Ilmunud: Eesti Ekspress 29.08.2018

Mõni aasta tagasi sattusin seltskondlikule üritusele, mis oli ühendatud tuleohutuse alase koolitusega. See oli tõeliselt kasulik ettevõtmine. Päästeametist pärit koolitajate silmad särasid ja nad tundsid oma ala. Ometi jäi sest õhtust mõru mekk, sest üritus toimus Kanepi ja Leisi päästekomandodele viimaseks jäänud tööpäeval. Meie ees seisid aga kolm täisjõus meest Tallinna kontorist, kes meile hädas appi ei tule.

Viimasel ajal olen seda mõru kõrvalmaitset tihemini tajuma hakanud. Lõuna-Eesti sünnitajad kogunegu Tartusse, sest ainult seal saame anda kõikidele nõuetele vastavat sünnitusabi? Kui nii, siis oleme nõuetega üle pingutanud. Eestis tuleks igat sünnitavat naist kätel kanda. Elementaarne ja inimlik sünnitusabi peab olema saadaval seal, kus on sünnitaja, mitte vastupidi. Sünnitamine on elu osa, mitte kõrgtehnoloogiline protsess.

Meie Töötü- ja Haigekassa nimi vajavat muutmist, sest nad tegelevat nüüd rohkem töötavate ja tervete inimestega... Oot-oot, aga need asutused loodi ju ikka haigete ja töötute aitamiseks! Mina ei ole kuulnud, et Haigekassas raviraha üle oleks jäänud. Kes lubas seda tervete peale kulutama hakata? Töötukassa eesmärgi sõnastas 2001. aastal vastu võetud seadus lihtsalt ja selgelt: „töötuskindlustushüvitiste maksmine“. Täna ütleb sama paragrahv, et eesmärgiks on „tööturupoliitika elluviimine“. Kellele ja milleks seda „poliitikat“ õieti tarvis läheb? Eesti suuruses riigis võiks tööpuudusega võitlevas ametkonnas olla ehk 50 töötajat. Täna töötab Töötukassas 822 inimest. Selle võrra on töötuid muidugi vähem, kuid ülejäänud osas jään skeptiliseks. 822-st politseinikust, päästjast, õpetajast või arstist oleks meile rohkem kasu olnud. Nüüd ootan hirmuga, millal Päästeametit hakatakse ümber nimetama Ohutusametiks.

Suures plaanis räägivad kõik toodud näited ülesannete kuhjumisest riigi õlgadele. Ühest küljest on see loomulik ja paratamatu protsess. Tulevik sünnib ikka nii, et uued asjad kasvavad vanade ümber ja peale, mitte nende asemele. Vajadus võidelda küberkuritegevusega ei vabasta vajadusest püüda kinni murdvargad. Kuid koorma kasvatamine kätkeb endas tõsisid ohte. Esimeseks ohuks on kaotada silmist algeesmärki. Me ei asutanud riiki ju selleks, et ta meile talvel salli kaela paneks. Pere toitmine, tervise hoidmine ja ohutuse pidamine on endiselt sinu ja minu, mitte riigi ülesanne. Küll aga vajame riiki siis, kui sellega hätta jääme – ründab pätt, tabab haigus või juhtub õnnetus. Ja siis peab abi olema lähedal. Muidu kaotab riik kodanike jaoks mõtte.

Teine oht on tõsisemgi. Meie senine viis kuhjuvate ülesannetega toime tulla on ikka veel 20. sajandi industriaalühiskonnale omaselt tehnokraatlik. Jah, suur tsentraliseeritud tehas, haigla või riigiamet evib mastaabiefekti. Seetõttu suudab ta teha rohkem, kui mitu väikest eraldi. Ent see viis on sobilik masstootmiseks, mitte peeneks ja isikustatud rätsepatööks, mida täna vajame. Samuti on tsentraliseeritud süsteemid haprad, neid on lihtne rivist välja lüüa. Nii ongi see 20. sajandi riigivalitsemise viis muutumas meile eksistentsiaalseks „asümmeetriliseks“ julgeolekuohuks. Ohu olemust seletab kõige tabavamalt araabia vanasõna: viimane heinakõrs murrab kaameli selgroo. Võimatu on täpselt ennustada, kus ja millal saabub riigi võimete piir. Kuid see on kindel, et ta ülesannete kuhjumisel ükskord kätte tuleb. Samuti on kindel, et murrumine toimub järsult. Nagu puuoks, mis praksatades katki läheb. Murrangu eel pole võimalik ennustada murrangu järgse seisundi omadusi (mitmeks killuks puruneb vaas?). Ja vastupidi, kui süsteem ületab „kaose ääre“, pole endise tasakaaluseisundi taastamine enam võimalik (purunenud vaasi kokku ei pane). Minu ja vanem põlvkond on üht taolist suurt noa tera peal seismise hetke kogenud – see oli 19.-20. augustil 1991. Väiksemat mikro-murrangut (kaotus „kõigest“ mõnisada miljonit eurot) koges valitsus hiljuti alkoholipoliitikaga üle pingutades. Eks eestlastelgi ole ju asümmeetriliste ohtude kohta oma ütlus olemas: ükskord lahvatab vimm, mis kogunenud salaja.

Aga kui elu toob uusi ülesandeid üha juurde ja vanad lahendused muutuvad abituks, kas on me riik siis hukule määratud? Loomulikult mitte. Ei ole olemas asümmeetrilisi ohte ilma asümmeetriliste võimalusteta. Minu meelest tasub uute, infoühiskonda sobivate lahenduste otsimisel vaadata eelkõige looduse poole. Seal me tsentraliseeritud süsteeme ei leia. Vastupidi, looduslikust valikust on läbi tulnud just hajutatud lahendused.

Kõige tuntum loodust matkiv, hajutatud tehnoloogiline lahendus on internet. See sai alguse 1960ndatel, kui USA püüdis luua tuumarünnakule vastupidavat info- ja sidesüsteemi. Ühte arvutit rivist välja lüüa on lihtne. Kuid katsuge hävitada midagi, mis paikneb laiali üle kogu maa ja mille sisu on dubleeritud kõikidesse ühendatud lülidesse!

Looduse lahendused on vastupidavad ja kerksad (ingl. *resilient*). Seepärast püütaksegi viimasel ajal uusi ärimudeleid kujundada sarnaseks ökosüsteemidele. Näiteks transpordi ning majutusteenuseid oleme juba harjunud kasutama otse, ilma vahendava aparaadita. Hajutatud Eesti tähendaks samasuguse, Taxify jt poolt meile juba tuttavaks tehtud platvormi-mudeli rakendamist riigivalitsemises ja avalikes teenustes. Selle vahega, et platvorm poleks mitte eraettevõtja, vaid avaliku kontrolli all.

Hajutatud Eestis poleks päris kindlasti üht suurt puidurafineerimise tehast. Selle asemel oleks meil mõnikümmend tuhat mikrotehast. Sellist, mis asuks meist igapäev tagahoovis, kasutaks ära üleliigse oksarisu ja mille viimase mudeliga saaksime naabrimehe ees uhkustada. Täna seda tehnoloogiat veel saadaval pole. Ent ka elektritootmist pidasime alles äsja võimalikuks vaid suurtes jaamades Narva lähedal. Nüüdseks on mõttelaad muutunud ja energiatootmine on hakanud hajuma just nimelt igapäev tagaõue suunas.

Hajutatud Eestis ei koliks me riigiasutusi ühest linnast teise. Elektri jaama kolimine Narvast Pärnu ei lahendaks ju mitte ühtegi keskkonnaprobleemi. Nii ei lahenda ka asutuse kolimine Tallinnast Paldisse ühtegi riigi probleemi. Hajutatud Eestis oleks enamik meie riigiametnikest digitaalsed nomaadid. Töötajad, kes võivad oma ülesandeid täita mitte ainult Värskast või Kihnust, vaid suvalisest maailma paigast. Teisisõnu, Hajutatud Eestis oleks riigiasutus sõna otseses mõttes kohatu. Sest täna, 21. sajandi alguspoleel, pole noorte eestlaste peamine töökoht enam põllul, tehases ega ka klaaskontoris. See töökoht on metsas ja pilves.

Piltlikult öeldes tähendab Hajutatud Eesti riiki, mille territooriumi võib ülekaalukas vaenlane mõneks ajaks ehk isegi vallutada. Riiki ennast mitte kunagi.

Guido Viik